

ÖMER BİN el-HATTAB

(586-644)

Ömer bin el-Hattab, Müslüman halifelerin İkincisidir. Muhammed'in kendisinden yaşça küçük çağdaşıydı ve Peygamber gibi O da Mekke'de doğmuştu. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekte, 586 civarında doğduğu sanılmaktadır.

Ömer başlangıçta Muhammed'in ve getirdiği yeni dinin en amansız karşıtlarından biriydi. Sonra biraz da ani sayılabilecek bir şekilde İslam'ı kabul etti ve ondan sonra da Muhammed'in en güçlü destekçilerinden biri oldu. (Bu olay ve Aziz Paul'un Hristiyanlığı kabulü arasındaki benzerlik çarpıcıdır.) Ömer, Muhammed'in en yakın danışmanlarından biri oldu ve Peygamber'in hayatının sonuna kadar da öyle kaldı.

632'de Muhammed, yerine geçecek kişiyi atamadan öldü. Ömer derhal Peygamber'in yakın arkadaşı ve kayınbabası Ebubekir'in adaylığını destekledi. Bu tutum bir erk savaşını engelledi ve Ebubekir'in çoğunluk tarafından birinci halife (yani, Muhammed'in arkasından yönetime gelen kişi) olarak tanınmasını sağladı. Ebubekir başarılı bir liderdi ama iki yıl halifelik ettikten sonra öldü. Ancak, kendisinden sonra Ömer'in (ki O da Peygamber'in kayınbabasıydı) halife olmasını istediğini çok açık ifade ettiğinden bir iktidar mücadelesi yine engellenmiş oldu. Ömer, 634 yılında halife oldu ve Medine'de bir Pers köle tarafından katledildiği 644 yılına kadar iktidarda kaldı. Ölüm döşeginde, kendisinden sonraki halifeyi seçmek üzere altı kişilik bir komisyon belirledi, böylece silahlı bir iktidar savaşım engellemiş oldu. Komisyon 644-656 yılları arasında iktidarda kalacak olan Osman'ı üçüncü halifelığe seçti.

Arapların en önemli fetihlerini gerçekleştirdikleri yıllar, Ömer'in halifeliği dönemine denk gelir. Tahta çıktıktan kısa bir süre sonra Arap orduları, o zamanlar Bizans İmparatorluğu topraklarında olan Suriye ve Filistin'i işgal ettiler. Yarmuk (636) savaşında Araplar, Bizans güçlerine karşı ezici bir zafer kazandılar. Aynı yıl Şam düştü, Filistin ise iki yıl sonra teslim oldu. 641'e gelindiğinde, Araplar Filistin ve Suriye'yi tamamen zaptetmişler, günümüzün Türkiye topraklarına doğru ilerliyorlardı. 639'da Arap orduları, yine Bizans egemenliğindeki Mısır'ı işgal ettiler. Üç yıl içinde Mısır alınmıştı.

Arapların, o zamanlar Pers Sasani İmparatorluğunun parçası olan Irak'a düzenledikleri saldırılar, Ömer'in iktidara geçmesinden önce başlamıştı. Arapların en önemli zaferi, kazandıkları Kadisiya (637) savaşı Ömer dönemine rastlar. 641'e gelindiğinde Irak'ın tamamı Arap egemenliğine geçmişti. Bu kadarla da kalmadı: Arap orduları İran'ı da işgal ettiler ve Nihavent (642) savaşında son Şaşaam İmparatorunun güçlerini savaşın kaderini belirleyen bir yenilgiye uğrattılar. 644'te Ömer öldüğünde, Batı İran'ın büyük bir bölümü zapt edilmişti.

Ömer'in ölümüyle Arap orduları ivme kaybetmediler. Doğu'da, İran'ın fethini tamamladılar, Batı'da ise Kuzey Afrika'ya doğru ilerlemeyi sürdürdüler.

Ömer'in fethettiği toprakların genişliği kadar, bu fetihlerin kalıcılığı da önemlidir. İran, halkı İslam'ı kabul etmekle birlikte, zaman içinde Arap egemenliğinden kurtularak bağımsızlığını kazandı. Ama Suriye, Irak ve Mısır bunu asla başaramadılar. Bu ülkeler tam anlamıyla Araplaşarak günümüze kadar geldiler.

Ömer, ordularının fetihleriyle elde edilen büyük imparatorluğun yönetimi için siyaset geliştirmek zorundaydı. Arapların fethettikleri ülkelerde ayrıcalıklı bir askeri sınıf olmaları ve yaşamlarının yerli halktan uzakta şehir garnizonlarında sürdürmeleri gerektiğine karar verdi. Tebaa ise Müslüman (çoğunlukla da Arap) fatihlere itaat etmek zorundaydılar, diğer yönlerden ise serbest bırakılıyorlardı. Özellikle İslam dinini kabule zorlanmayacaklardı. (Yukarıda anlatılanlardan, dini yönü de olmakla birlikte, Arap fetihlerinin kutsal savaştan çok ulusalcılığa dayandığı anlaşıyor.)

Ömer'in başarıları gerçekten de çok etkileyiciydi. İslam'ın yayılmasında Muhammed'in kendisinden sonra en önemli kişiliktir. Süratle gerçekleştirdiği fetihler olmasaydı İslam'ın bugünkü kadar yaygınlaşmış olacağı şüphelidir. Dahası, başta olduğu dönemde fethedilen toprakların çoğu, o günden bugüne kadar Arap olarak kalmıştır. Bu hareketi başlatan ilk kişi olan Muhammed'in kazanılan başarının en büyük pay sahibi olduğu muhakkaktır. Ama Ömer'in katkılarını göz ardı etmek de vahim bir yanlışlık olurdu. Yaptığı fetihler, Muhammed'in verdiği ilhamın doğal sonuçları değildir. Bir miktar genişleme kaçınılmazdı belki; ama bu genişleme, Ömer'in parlak önderliğiyle ulaşmış olduğu muazzam sınırlara onsuz ulaşamazdı.

Ömer gibi Batı'da neredeyse hiç tanınmayan bir kişiliğin Charlemagne ve Julius Ceasar gibi ünlü kişilerden üstün bir yere yerleştirilmiş olması şaşkınlık yaratabilir. Ama Arapların Ömer yönetiminde yaptığı fetihler, hem büyüklükleri hem de kalıcılıkları hesaba katıldığında, hem Ceasar'ın hem de Charlemagne'ın fetihlerinden çok daha önemlidir.

Kaynak: Michael H. Hart, Dünya Tarihine Yön Veren En Etkin 100, Neden Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 249-251.